

Az építészeti retorika

Absztrakt

A retorika nem mindig volt szónoklattan. Arisztotelész előtt retorika az Igazság és az Erkölc (areté) azaz a Minőség megismerésének egyetlen újaként létezett; a retorika szabályai nem a dolgok pontos leírását és a hallgatóság meggyőzését szolgáló tudományt, hanem a megismerés, a minőség útját jelentették.

Az építészeti retorika olyan szorosan összefügg az építészeti minőséggel, mint a retorika a minőséggel az Arisztotelészt megelőző görög gondolkodók idején. Az építészeti retorika így az építészeti minőség megjelenése, mely lehetővé teszi annak vizsgálatát, és oktathatóságát.

„úgy szólalj meg, ahogyan elered
az eső”¹

A retorika bukása

Az építészeti retorika definiálása és megértése előtt szót kell ejteni a retorika fogalmáról és történetéről. Arról a kb. i.e. 750-től (Homérosz) kb. i.e. 350-ig (Arisztotelész) tartó folyamatról melyben a retorika elnyerte mai értelmét.

A retorika ma a szónoklat meghatározott felépítésének tudományát jelenti: szónoklattan²; a dolgok leírásának szabatos megfogalmazása.

Eredete az ókori világban kereshető: „szakszóként a „rhétór” Arisztophanésznál fordul elő először (frg. 945), a rhétoriké pedig Platónnál, aki pl. a rábeszélés mestereként határozta meg Gorgiasszal (Gorgiasz 453a), később pedig ő maga így definiálja a retorikát: „a lelkek irányítása beszédek révén” (Phaidrosz 261a).” Arisztotelész megfogalmazása szerint: „a retorika olyan képesség, amely minden egyes tárgyban feltárja a *meggyőzés* lehetőségeit.” (Rétorika 1. 2. 1355b).

Bármely más tudomány/mesterség a saját tárgyáról kutat, tanít és győz meg: pl. a jogtudomány a jogszerűségről, a ballisztika a röppálya számításáról, stb. A retorika viszont bármely tárgyban képes a *meggyőzés*re, melyhez Arisztotelész szerint az úgynevezett „*bizonyítékokon*” keresztül vezet az út. Ezek: (1) a szónok jelleme (témában való jártasság, jóakarát, becsületesség stb.), (2) a hallgatóságra tett hatás (főleg érzelmi), illetve a (3) beszéd, mely bizonyítja (vagy legalábbis úgy tűnik) a tételt (logikus érvelés). Magyarán az ember *minősége*, valamint mérnöki (klasszikus) és művészi (romantikus) gondolkodásának egysége.

A fenti három „*bizonyíték*” a világ felosztásának egyik lehetséges módjával megegyező logika mentén halad; hasonló, mint Robert Pirsignél. „*A klasszikus értelem a világot főként a benne rejlő formák szerint vizsgálja. A romantikus értelem főként megjelenése szerint. Ha romantikus elmének géprajzot, vagy elektronikai vázlatot mutatsz, aligha leli örömet benne. Az érdeklődését sem kelti fel, hiszen csupán megjelenését látja,*

¹ (Villányi 2002, 36.)

²*retorika* fn **1.**Irodta Szónoklattan. **2.**Isk rég Az értekező prózai írásművek szerkezetét és műfajait tárgyaló tantárgy, ill. tankönyv. **3.** vál, pejor is Hatásosan csoportosított érvek, gondolatok szónoki(as) előadása. Üres ~. [nk: lat<gör] –, (Juhász, és mtsai. 1989)

vonalaikat és számozását, csupa unalmat. Ha azonban ezt a tervrajzot vagy vázlatot klasszikus elme elé terjeszted, érdeklődően tekint rá, hiszen ő a vonalak és jelképek mögött rejlő formát keresi teljes sokrétűségében.”³ A világ ilyen módon történő felosztása nyomán azonban Pirsig kutakodásai során arra jut, hogy a kettő kibékítése és egyszerre történő alkalmazása az üdvös. Ám ennél jóval továbbmegy, és felfeji az Arisztotelész szerinti retorika definíció előzményeit. Arra jut, hogy a dualista világkép alapja, a dialektika („mint az Igazság ismeretéhez vezető út) nem mindig áll a megismerés egyetlen eszközeként a gondolkodásban. Az Arisztotelész előtti időkben az Erkölc (értsd: *areté*, azaz kiválóság) uralta a világ megismerésének kapuját, a rétorok az Erkölc hirdetésének eszközeként használták és tökéletesítették a *retorikát*. Pirsig az *areté* magyarázatára Kitto munkáját⁴ és rajta keresztül az Iliász hőseit, Hektort említi: „Az Odüsszeia hőse tehát derék harcos, agyafűrt cselszövő, szavakész, merész és bölcs, tudja, hogy tűrnie kell az istenek rendelését panasztalan; hajóját megépíti és eligazgatja, szánt oly egyenes barázdát, mint akárki, különül veti diszkoszát az ifjú szájalónál, kiáll a phaiak legénnyel öklözni, birkózni vagy futni, letaglózza, megnyúzza, felbontja és megfőzi az ökröt, de egy dal könnyekre indítja. Ezermeister, s mind az ezer mesterségből kiütözik az *areté*.”⁵ A szofisták (Platón, Szókratész, stb.) a retorika és a dialektika párharcában a dialektikát hozták ki győztesként; a korábbi Jó helyére a dialektika került, a Jó (*areté*) pedig az Ideák és Jelenségek kettős rendszerének részévé vált. Platónnál bár előkelő helyen, az Igazság alatt közvetlenül kap helyet, mégiscsak alárendeli a dialektikának, amellyel az Igazság birtokába jut. „Platón Jósága örök és mozdulatlan Idea, a rétorok szemében pedig nem az. A Jó nem formája valóságunknak, hanem maga a valóság, örökös változásában, ahogyan dermedt formaként meg nem ismerhető.”⁶

A retorika ekkor már nem az *Erkölc* (értsd: *areté*, *Jóság*) hirdetésének eszköze, hanem a dialektika szövegtana. Erre a szellemi bázisra építi Arisztotelész formák és lényegek által uralt világképét, mely ma is alapvetően meghatározza a világról alkotott képünket (legalábbis Európában), innen származik az igen/nem, jó/rossz stb. szembeállítás, kirekesztés, kizárólagosság (stb.), ellentétben a távolkeleti gondolkodásmóddal. Arisztotelész a *Jóságot* az Etika területére sorolja, végleg megfosztva ezzel a világot a felsőbb Jó, az *areté* uralmától. Helyette, az ideáké és a jelenségeké a főszerep, ezek a dialektika útján ismerhetők meg. Pedig „A dialektika legfeljebb a logika szülője, maga pedig a retorikától származik, A retorika viszont az ősi görögség mítoszainak és

³ (Pirsig 1989, 70-72.o.)

⁴ H. D. F. Kitto: A görögök

⁵ (Pirsig 1989, 379.o.)

⁶ (Pirsig 1989, 381.o.)

*költészetének szülötte.*⁷ „Szegény retorika! Valaha maga a „tapasztalás” volt, s mostantól a formák és illedelmek szövegezésére kárhoztatták.”⁸

Ami valaha *areté* (illetve *retorika*) volt, azt Pirsig *Minőség*ként éleszti újra, a létezők előtti Egy-et értve alatta (mint pl. a buddhizmusban a *Buddha*, vagy a hinduizmusban a *dharma*). Az így definiált *Minőségre* való törekvés a tökéletesség keresése az ember saját helyén, a technika uralta világban is lehetséges és vállalható. Meghatározhatatlan, felfoghatatlan, de létező: léte önmagában nem, csupán kapcsolatokban megragadható. Például a matematikai sejtések tudat előtti megformálódásában, vagy a romantikus és a klasszikus elme gondolatait összekapcsoló pillanatban. A görög *areté* egy másik definíciója a „maga iránt való kötelesség”⁹ írja le a mai gondolkodásnak talán legérthetőbben a Pirsig által körül járt *Minőség* lényegét.

A dialektikával szemben csatát veszített retorika jelenik meg Simon Attila *Phaidrosz*-elemzésében is,¹⁰ melynek lényege: „Az a *logosz*, amely a párbeszéd során a lélekké íródik, (...) nem a tökéletes tudás vagy bölcsesség (...) foglalata, (...) hanem a párbeszédben zajló vizsgálódásként értett dialektikának, mint életgyakorlatnak a „tanítása” vagy inkább példaszerű megvalósulása, egy kutatási forma és életmód – a filozófia mint „bölcsességre törekvés” – mintázata (az idézett szöveget, környezetével együtt az 1. mellékletben hosszabban közlöm, az érthetőség kedvéért).

Miért olyan fontos ez a dolog? Ha a dialektika az Igazság forrása, akkor a minőségre törekvés folyamatos szélmalomharc, csak az egymásról alkotott véleményünkre apellálva fejthető fel. Ha viszont a retorika a létező *Minőség* záloga, vagyis az *areté* létezik, akkor az létezik az építészetben is, azaz: Építészeti *Minőség* valóban létezik, megjelenése az *építészeti retorikában* keresendő. Szeretném azt gondolni, hogy ez utóbbi az igaz.

Retorika az építészetben

A szakirodalomban bár az építészeti retorika alatt egész különböző dolgok helyet kapnak,¹¹ ám ha tehát az *areté*, a Jó, az Igazság, a *Minőség* hajdanán egy és ugyanannak

⁷ (Pirsig 1989, 393.o.)

⁸ (Pirsig 1989, 382.o.)

⁹ (Pirsig 1989, 379.o.)

¹⁰ (Attila 2005)

¹¹ Egyrészt az épületek által közvetített üzenetek feltárására szakosodott tudományként definiálják, (Kirkbride 2015) másrészt az építészeti prezentáció szűk mezsgyéjének körvonalazására használják (Greusel 2002). Ezeket a meghatározásokat a magam definíciója mellett természetesen továbbra is érvényesnek tartom, ám jelen tanulmányban nem ezeket értem alatta.

a dolognak megközelítését jelentette a *Retorika* által, akkor világos, hogy az *építészeti retorika* az Építészeti Jó/Igazság/Minőség kapuját kell, hogy jelentse.

Trója ostromakor (i.e. 1200 körül) a *Jó* definiálatlan, leíratlan fogalom volt, ám létezéséről a rétorok illetve Homérosz is tudott. Az *areté* ekkor még nem definiálásának okán, hanem megjelenésében csíphető nyakon csupán (pl. Hektór jellemében). Éppen így nem vállalkozhatunk az *építészeti minőség* definiálására, azonban megnyilvánulási formáját, az *építészeti retorikát* tárgyalhatjuk, megfigyelhetjük. Nem prezentációk, rajzok, szövegek elkészítési módjára, vagy azok megjelenésére kell koncentrálnunk, sokkal inkább tartalmukra.

Megközelítem szerint a retorikai ismeretek az építészet területén az épület létrejötte előtt, a tervezés fázisában alkalmazhatók leginkább. Ezért az építészeti retorikát *az építészeti minőségre való törekvés megnyilvánulásaként* definiálom. A törekvés történhet magányosan, vagy külső személlyel, személycsoporttal együttes munka alkalmával. A melléktermékek sorába tartozik minden megjelenési forma, amely az építészeti gondolat (minőség) átadását, megfogalmazását célozza. Többek között: szöveg (írott és élőbeszéd), rajz, fotó, makett, animáció, film, stb., kivéve magát az épületet. Az épület létrejöttével az építészeti minőség kutatása az építészeti kritika feladata, és csak az esetleges átépítés, vagy a következő lehetőség jobb megoldásán törheti magát, az épület már nem mozoghat a minőség irányába.

Mivel az építészeti minőségre való törekvés általában az építészeti tervezés keretén belül történik, ezért az építészeti retorika felosztását a tervezés szakaszolásához kötöm.

A tervezés szakaszai alatt nem a terv alakulásának időbeliségét, hanem a közreműködők, bevonandó szakemberek különböző fázisait érem. Azért szakaszolom ilyen módon a tervezést, mert az időbeli fázisokra bontás kevésbé általános érvényű, illetve nem tartogat jellemző különbségeket az építészeti retorika tárgyalása szempontjából (engedélyezési és kiviteli terv készítése esetén is jelen vannak szakági tervezők, akad idő egyéni munkára, kreatív pillanatokra és csapatmunkára egyaránt). Így a tervezés szakaszai: (1) *skiccelés* (az építész a probléma megértésén, komplex kutatásán és a lehetőségek felmérésén, kiválasztásán dolgozik), (2) *csapatmunka* (az építész kollégái (építészek, szakágak) segítségével halad a terv), és (3) *konzultáció* (az építész a megbízóval, egyéb döntéshozókkal folytatott tárgyalás, prezentáció, diskurzus, információkérés, levélváltás). Az építészeti tervezés e felosztása láthatóan nem időbeliségen alapul; ezek a szakaszok akár egy napon belül többször is megismétlődhetnek, a terv alakulásának időbeliségében ezek a szakaszok folyamatosan váltják egymást, egymásra hatnak.

Skiccelés

Az építészeti gondolatok leggyakoribb tárgyasulása a munkarajz, vagy munkamodell. A tanulmány szempontjából nem érdekes, hogy kézzel, géppel, három dimenzióban vagy két dimenzióban készül-e a munkarajz/makett, sokkal fontosabb azok visszahatása az alkotóra, és keletkezésük folyamata, egymásutánisága. Az építészeti minőség

ugyanis a szikra, mely a két rajz/makett közti folyamatban lobban. Nem a rajzban/makettben létezik, csupán abban a pillanatban létezik, mikor a sejtés/ihlet a következő gondolatot világra segíti. A rajzok egymásutániségének lényege nem maguk a létrejövő rajzok, hanem a köztük lévő újra meg újra üres lap.

A legfontosabb éppen ez az újra meg újra. A csinálás, a törődés, az *areté* megnyilvánulása: az ember „maga iránt való kötelessége” miatt folytatja.

Valószínűleg ezért csinálnak utólag skicceket építészek az épületükről. Visszafelé igazolni akarják, hogy volt szikra, volt minőségre való törekvés, melyet egyedül, csak ők maguk éltek át. Az építészeti retorikát (a skiccet) álarcként használva utólag bizonyítani vágnak a világnak: a skiccek közt igenis volt némi építészeti minőség. Lelkük rajta.

Csapatmunka

Az építészeti gondolatok szóbeli megnyilvánulási formájának taglalására legalkalmasabb talán a csapatmunka szemügyre vétele. Ekkor a csapattagok gondolataikat rajzban/makettben (is) megfogalmazzák, ám a másik résztvevőben gerjedő gondolatok és a megértés egy része a szóbeli közlés alkalmával ér célta.

Az építészeti minőség ekkor nem a kimondott szavakban, gondolatokban keresendő (ezért nem olyan fontos a szabatos megfogalmazás) hanem a befogadóban. A hallott/látott gondolat feldolgozása pillanatában éled a szikra (ugyanaz, ami a két rajz közt egyéni munka alkalmával), a különbség annyi, hogy ha a csapatmunka jól működik, akkor egy agynak ritkábban kell, hogy ihlete legyen. Az agymunka nem adódik össze ilyenkor, hanem egy sokkal összetettebb folyamat zajlik. Az együtt gondolkodás valójában nem egyszerre gondolkodás, hanem a gondolkodás és a pihenés váltakozása. Az egyik gondolatról beugrik valami az egyik szereplőnek; azt miközben elmondja valójában pihen, nem számítja az elmondás végén szikrára (mint az egyedül dolgozás esetén a folyamatos figyelem állapotában), hanem a másik szereplőre bízta: van-e szikra.

A csapatmunka esetén tehát az építészeti retorika a megszólalás és a közlés minél inkább a másik számára érthető módon kell, hogy történjen, hogy a közlés által gerjesztett inger minél inkább kifejthesse hatását. Ehhez a résztvevők közti lehető legközvetlenebb kommunikációra van szükség. Talán ezért tudnak jó barátok, vagy régóta együtt dolgozók könnyebben együtt dolgozni, mint akik nem ismerik egymást, esetleg más nyelven beszélnek.

Konzultáció

Az építészet a művészetek és a mérnöki tudomány határán egyensúlyozva különleges retorikai szokásokkal rendelkezik (klasszikus és romantikus elme egyesítése). A terv nem a végleges mű, azonban elkészült mű hiányában csupán tervek megvitatására,

értékelésére nyílik lehetőség. Ez nagyfokú absztrakciót igényel, mely gyakran félreértésekhez vezet, mint azt a Monty Python klasszikusából is láthatjuk.¹²

A legtöbb művészeti ágban tevékenykedő művész általában nem mutat be terveket a műalkotás elkészülte előtt. A festők, szobrászok, nem prezentálják bizottságok, terv zsűri, megrendelők előtt a készülő festmény vagy szobor terveit, ugyanígy furcsa helyzetben lenne a zeneszerző, akinek egy készülő szimfónia partitúráját bemutató előadásra vállalkozna. Másik oldalról a mérnöki tudományok területén sem olyan fontos a meggyőzés ereje egy-egy készülő projekt bemutatása esetén; általában a számok, a fizika törvényei döntenek. A megítélés többnyire objektívebb szempontok szerint zajlik (pl. számítások), mint a dizájn és az építészet területén.

Mivel az építészeti tervezés és annak megítélése gyakran szubjektív, megérzéseken, ösztönökön, tapasztalaton nyugvó döntések sorozata, így gyakran az alkotó az építészet területén kívüli tudással rendelkező hallgatóság meggyőzésére kárhóztatott. A meggyőzés képességének ezért nagy jelentősége lehet egy-egy projekt végeredményének minőségére nézve, de az építészeti minőség nem a meggyőzés sikerességén áll vagy bukik, hanem azon, hogy az építészeti minőségre való törekvés azonos erővel van-e jelen a projekt résztvevőiben. A megrendelő két dolgot tehet: vagy *megbízóvá* válik, és rábízta a döntéseket az építészre (persze van olyan is, amikor ez megtörténik anélkül, hogy a megbízó észre venné), vagy megpróbál maga is a folyamatban alkotótársként részt venni. Ekkor a projekt sikerességét nem az adja, ha a megbízónak jó építészeti meglátásai vannak, hanem az, ha a maga is a minőséget kutatja (akár az építészetten kívül).

¹² (Chapman, és mtsai. 1970.)

Megjegyzések az építészeti retorika oktatásához

A Cseh Andrással készített interjúm (lásd: 1. Melléklet) legfontosabb tanulsága az, hogy az építészeti gondolatok kifejezésére, közlésére irányuló tantárgy/feladatsor nagyon hiányzik az építészeti képzésből. Golda János hasonlóképp vélekedett: „Az a baj, hogy mi, építészek nem tudunk kommunikálni. Egymással sem, meg senkivel sem.”¹³

A magyar építészképzések keretében a hallgatók megtanulnak rajzolni, makettezni, épületet tervezni stb., de célzott gondolkodás a gondolataik közlésének mikéntjére, annak gyakorlására nem nagyon nyílik terük; előadni (beszélni) és írni kevésbé tanulnak meg. Ha mégis, az nem az oktatási rendszer sikerének köszönhető, sokkal inkább autodidakta módon sajátítják el. A pécsi egyetemen dr. Rétfalvi Donát tart ugyan *digitális prezentációs ismeretek 1-2*¹⁴ címmel kurzust, de az főleg prezentációk és portfóliók összeállításának technikai tudását célozza átadni, így ez a kurzus nem az (általam értett) építészeti retorika oktatásáról szól.

Az építészeti retorika ugyanis önmagában nem oktatható; az *építészeti minőségre való törekvés megnyilvánulásának* értékelésére az építészeti minőség szempontjából van csupán szükség. Nem haszontalan önmagában értékelnünk egy szép rajzot, hordozhat az minőséget, ám ha láthatjuk az előtte és az utána készült rajzokat is, akkor ítéletünk pontosabb lesz.

Megjegyzések a Közép2 tárgy kapcsán

A diákok skiccei, amiket a konzultációra hoznak ha magukban állnak, építészeti minőség nem olvasható ki belőlük, mert a gondolkodás folyamatát nem tükrözik. Az előző órán látott rajzokhoz viszonyítva esetleg megjelenhet a folyamat kontúrja, azonban sokkal egyszerűbben nyakon csíphető volna a gondolkodás, *ha a diákok mindig minden rajzukat behoznák, és az órák közti folyamatot mesélnék el inkább, mint azt, hogy épp mi a legutolsó fázis*. Ekkor ugyanis megmutathatóvá válna az értékes, rajzok közt bújó gondolat.

Az első vázlatlattervre leadott anyagra ugyanez vonatkozik. Az építészeti minőség csupán a falra szegezett rajzokból nehezebben ítélni meg, mint a korábbi tervezési folyamat ismeretében. Éppen ezért a vázlatlattervi prezentáció alkalmával (emlékeztetőként) a tervezési naplót is be lehetett mutatni, ez nagyban segítette az építészeti minőség felbukkanását (itt-ott).

¹³ (Golda 2015)

¹⁴ (Rétfalvi 2015)

Források

Monty Python's Flying Circus - Architects Sketch. Rendezte: Monty Python. Előadó: Graham Chapman, Eric Idle, Terry Gilliam, Terry Jones, John Cleese és Michael Palin. 1970.

Golda, János, kérdező: András Beke. *BME Doktori Iskola kutatási prezentáció* Budapest, (2015. november 25).

Greusel, David. *Architect's Essentials of Presentation Skills.* New York: John Wiley & Sons, Inc., 2002.

Attila, Simon. „Lélekbe írt logosz.” Szerkesztette: Orosz László. *Nagyverdei megálló : tanulmányok Vajda Mihály 70. születésnapjára*, 2005: 242-250.

Adamik, Tamás, Anna A. Jászó, és Petra Aczél. „Retorika.” *Digitális Tankönyvtár.* 2004. április 14. www.tankonyvtar.hu/hu (hozzáférés dátuma: 2015. december 20).

Juhász, József, István Szőke, Gábor O. Nagy , és Miklós Kovalovszky. *Magyar Értelmező Kéziszótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1989.

Kirkbride, Robert. „Rhetoric and Architecture in the Renaissance.” In *The Oxford Handbook of Rhetorical Studies*, szerző: Michael MacDonald és McMurry Andrew. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Pirsig, Robert. *A zen meg a motorkerékpár ápolás művészete.* Fordította: Bartos Tibor. Budapest: Árkádia, 1989.

Rétfalvi, dr. Donát.
ftp://witch.pmmf.hu:2001/Tantargyi_tematikak_2015_16_1/Epitomuvesz_MA/PMTTENM028%20Digit%E1lis%20prezent%E1ci%F3s%20ismeretek%201.%20MA%20Retfalvi.pdf 2015.
ftp://witch.pmmf.hu:2001/Tantargyi_tematikak_2015_16_1/Epitomuvesz_MA/PMTTENM028%20Digit%E1lis%20prezent%E1ci%F3s%20ismeretek%201.%20MA%20Retfalvi.pdf (hozzáférés dátuma: 2015. december 20).

Villányi, László. *Időközben.* Budapest: Orpheusz, 2002.

1.Melléklet: Részlet Simon Attila: A lélekbe írt logosz c. cikkéből*

“(…) ha valaki a dialektika mesterségével élve, mikor megfelelő lélekre talál, ebbe veti el és plántálja tudással párosult beszédeit, amelyek aztán maguknak is és plántálójuknak is segítségére tudnak lenni, és nem meddőek, hanem magjuk van, amelyből más jellemekben másféle beszédek növekednek, melyek alkalmasak rá, hogy az eredeti magot örökre halhatatlanná tegyék, birtokosát pedig boldoggá, amennyire csak ez ember számára lehetséges. (Phaidrosz 276e–277a). Az a logosz, amely a párbeszéd során a lélekbe íródik, nem valamely világos és definitív állítás, nem a tökéletes tudás vagy bölcsesség – az ember számára megragadhatatlan – foglalata (ahogyan ezt már C. J. Rowe vagy G. J. A de Vries is megmutatta), hanem a párbeszédben zajló vizsgálódásként értett dialektikának mint életgyakorlatnak a „tanítása” vagy inkább példaszerű megvalósulása, egy kutatási forma és életmód – a filozófia mint „bölcsességre törekvés” – mintázata (Ch. L. Griswold, G. R. F. Ferrari).

E filozofálás ideális közege, vagy inkább éltető eleme a *logosznak* mint a megértetés kedvéért folytatott kifejtő tanításnak a megvalósulása. Nem a terjedelmes, megszakítás, vagyis kérdés-felelet nélküli szónoki beszéd, sem nem a pusztán „rábeszélésre”, „elhitetésre” irányuló költészet (Szókratész saját korábbi beszédeitől is eltávolodik itt), melynek alkotásai lehetnek írottak vagy szóbeliek, hanem a másik ember megértési igényének eleget tevő, ennek próbáját kiálló, a számadás, a logon didonai követelményének megfelelő beszélgetés.”

Idézetben szereplő források:

- Ferrari, G. R. F., *Listening to the cicadas. A Study of Plato's Phaedrus*, Cambridge, 1987.
Griswold, Charles L. Jr., *Self-Knowledge in Plato's Phaedrus*, New Haven–London, 1986.
de Vries, G. J. A., *A Commentary on the Phaedrus of Plato*, Amsterdam, 1969.

* Attila, Simon. „Lélekbe írt logosz.” Szerkesztette: Orosz László. *Nagyerdei megálló : tanulmányok Vajda Mihály 70. születésnapjára*, 2005: 242-250.

2. Melléklet: Interjú Cseh Andrással

A megrendelővel való kommunikáció oktatása

Interjú Cseh Andrással a Széchenyi István Egyetem Épülettervezési
tanszéken zajlott kurzusok kapcsán

*„Egész más légpuskával kartonlapra löni,
mint lövészárokból élestölténnel emberekre.”*

*Czigány Tamás
a megrendelővel való kommunikáció oktatásáról*

Cseh Andrással a Széchenyi István Egyetem Épülettervezési Tanszékén zajlott projektek kapcsán beszélgettem. A fő kérdés: a megrendelő valós jelenléte egy-egy tervezési tárgyban felkészíti-e a hallgatókat a megrendelővel történő kommunikációra. A projektek közül kettőt vettünk górcső alá. Az egyik projektben a feladat kis faépületek tervezése volt egy finn rockfesztivál számára, mely esetén a rockfesztivál szervezői illetve egy finn faipari egyetem együttműködésébe csatlakozott be a győri egyetem. A másik az Audi győri csarnokaiban a munkahelyek javítására vonatkozó megbízás volt.

B. A.: Hogy zajlott a finn projekt, kik voltak a megrendelők, mik voltak az alapigények? Hogyan/mikor mutattátok meg nekik a terveket?

Cs. A.: Megbízónk részben a fesztivál volt, részben a faipari egyetem; együtt kerestek meg minket, illetve a prezentációk alkalmával összeültek, és egyszerre zsűriztek.

Indításként kaptunk tőlük egy nagyon rövid briefet, ami tartalmazta a fesztivál rövid bemutatását, illetve az alapigényeket: hány fős, milyen komfortfokozatú faházakat akarnak.

A leírás mentén elkezdünk dolgozni. Amikor már voltak koncepciók, akkor megmutattuk, és onnantól folyamatosan egyeztettünk.

B. A.: A diákok mennyire szembesültek azzal, hogy a tervük mennyire felel meg a megrendelő igényeinek? Mennyire állsz a megrendelő és a diákok közt?

Cs. A.: Ez egy kötélhúzás történet volt. Voltak olyan konzultációk, amikor mi szűrtünk Tamással (Czigány Tamás – a szerk.), de fontosnak tartottuk, hogy ne mindig ez legyen. Ezért elég sok skypeos prezentációnk és konzultációnk volt, amikor direktben a megrendelőnek mutatták be a tervüket a hallgatók, és közvetlen visszajelzést kaptak.

Szerintem az egyik legnagyobb tanulsága ennek a projektnek: arra döbbennek rá a hallgatók, hogy nem tudják megmutatni azt, amit csinálnak.

Persze amikor ez kiderül, akkor nem tudják, hogy hogyan lehet hozzáállni, mi a következő lépés.

B. A.: Átbeszélitek a hallgatókkal a prezentációk tanulságát? A félreértéseket?

Persze, ezekről a visszajelzésekről beszélgettünk. Megpróbáltuk kiszűrni, hogy melyek azok a visszajelzések, amiket szentírásnak kéne venni, és mik azok, amiket félreértés, vagy meg nem értés szült. A félreértések elkerülésére jó megoldás volt, hogy a második skypeos bemutatóra modelleket kellett csinálni, viszonylag nagyokat, amiket a kamerába forgattak, sőt szétszedhetőek voltak. És ott már ezek a félreértés dolgok elmúltak.

B. A.: Mi lett a projekt eredménye?

Cs. A.: Amikor megvolt a végleges bemutatás, akkor kint megépítettek hármat. Ezek már a fesztivál honlapjáról az elkészült szállások. Ilyenek lettek.

B.A.: Milyen dolgokkal szembesültek még a hallgatók a projekt során, ami egy általános tervezési tárgy keretei közt nem került volna elő?

Cs. A.: Egyrészt azzal, hogy az építészeti minőséget mindenhatónak tekintjük. Azzal, hogy egy másik egyetem, illetve egy megbízó belekerült a történetbe ez nem feltétlenül volt elsődleges. Például volt egy terv: a vázlattevéknél döntenie kellett a csapatnak, hogy egy izgalmas gondolatkísérletet - ami egy kicsit más helyzetre reagált - végigvisz-e, és biztosan nem építik meg, vagy váltanak, és akkor várhatóan megépítik.

A másik dolog, amivel általános tervezési tárgy keretében nem szembesültek volna, az a bekerülési költség. Az egyik csapatnak tizenötször annyiba került a terve, mint a többiek átlaga. Jó a lépték, izgalmas a forma, de drága.

A harmadik dolog, amit tanultak: az anyaggal való foglalatosság. Egy faipari egyetemmel dolgoztunk együtt és a megrendelő kifejezett kérése volt, hogy nem izgalmas sátrakat akar, hanem kicsi faépítményeket. A projekt végén, egy a tízben vagy egy az ötben kellett a tervet megmakettezni. Az anyagszerűség így nagyon megjelent, jobban, mint általában.

B. A.: Mik a tapasztalataid, mire lehetett volna jobban odafigyelni tanárként, mi az, ami a legnehezebb?

Cs. A.: Az egyensúlyozás. Egyrészt olyan tárgyat kell adnunk a hallgatóknak, amiből építészeti tervezést tudnak tanulni, másrészt a megbízónak olyan tervet kell szállítanunk, ami miatt Ő megkeresett minket.

B. A.: Lehet erre készülni?

Cs. A.: Szerintem lehet. Az Audi projekt már sokkal biztosabb talajon álló történet volt, mert megvolt ez a tapasztalat. Velük a legelső tárgyaláskor megegyeztünk abban, hogy ez egy egyetemi tárgy; nagyon fontos, hogy ebből a hallgatók kortárs építészeti tanuljanak.

B. A.: Milyen feladattal kerestek meg titeket?

Cs. A.: Azzal kerestek meg minket, hogy foglalkozzunk az egyik meglévő gyárcsarnokukkal abból a szempontból, hogy építészeti eszközökkel hogyan lehet az ott dolgozók munkakörülményeit javítani.

B. A.: Milyen volt a mozgástér a tervezést illetően?

Cs. A.: A győri Audit nem nevezném kísérletező beállítottságú gyárnak. Erős feszültség feszül a jövőkép-építés, és a rizikó vállalása közt. Szerencsére az elején tisztáztuk, hogy az lesz az értékes terv, ami megpróbál valami újat kihozni az adott helyzetből, akár rizikót is vállalva. Ennek köszönhetően mind a megrendelő mind a diákok felé elejét vettük a magyarázkodás köröknek.

B. A.: Itt a megrendelővel hasonlóan zajlott a kommunikáció, mint a finn projektnél: voltak prezentációk, csak itt személyesen találkoztatok?

Cs. A.: Igen Igen, gyakorlatilag igen, de itt a megrendelő nem néhány emberből állt, hanem egy bonyolultabb, hierarchikus rendszerrel álltunk szemben. Három ember végig követte a folyamatot, és volt még kb. tizenöt, akik a folyamatnak valamelyik állomásán bekapcsolódtak. Szaktervezők, kisebb vezetők, felső vezetők. Ami izgalmas volt: a hierarchiában elfoglalt helyzetüktől függően egész másképp reagáltak egyes felvetésekre.

B. A.: Itt hogyan zajlott a projektek értékelése?

Cs. A.: Az egyetemen osztályoztunk, mint általában, az Audi pedig tartott egy saját értékelést és egy kis díjazást. Összeállítottak – németesen - egy 100 pontból álló értékelési listát. Ebben benne volt az összes szaki, kis vezetők, középvezetők, felsővezetők, és mindenkinek egyet ért a pontja. A végén a pontrendszerükből káosz jött csak ki, ezért aztán tartottak egy elő zsűrit a szakágakkal, utána a közép- és felső vezetés leült és átbeszélték.

B. A.: Mit lehetne még tenni a megrendelővel való kommunikációra történő felkészítés érdekében?

Ki lehetne adni egy feladatot, a klasszikus amerikai debate mintájára: otthon felkészülnek, majd az órán megkapják a szerepeket: városvezető, kivitelező, építész stb.. Vitába eresztani őket, hogy helyezkedjenek bele a megrendelői létbe. A mindennapos élet háttéréként értelmezett egyszerű építészeti oktatását be kell emelni az építészeti oktatásába. Egy ilyen szerepjáték rávilágíthatna erre.

B. A.: Ez az első években lenne érdekes...

Cs. A.: Igen, még a valós projektek előtt. Egy másik ötlet: a diák hozzon egy tervezési programot, és egy társa kezdjen el dolgozni rajta. Pl. egy napos tervezési tárgyba sűrítve meg lehetne csinálni egy ilyen szerepjátékot. Mindenki tervez, de zsűrizéskor megrendelői szerepet kell, hogy magára öltjön. Annak átélése hozzá tudna adni a megrendelő igényeinek pontosabb megértéséhez. Például egy társasjáték lehetne, hogy húzol kártyákat, rajta van a budget, a helyszín, meg a többi paraméter...

Győr, Fecske, 2015. november 5.

szerk: Beke András